

РЕСУРСИ ҐРУНТІВ ЧЕРНІГІВЩИНИ, ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНА

**Олександра
НАРОВЛЯНСЬКА,**
аспірантка Чернігівського
національного
технологічного університету,
кафедра геодезії,
картографії та землеустрою

У статті розглядається специфіка управління земельними ресурсами різних форм власності в агропромисловому секторі економіки Чернігівської області та шляхи застосування землевпорядних механізмів управління для поліпшення економічної ефективності сільськогосподарських угідь.

Надано пропозиції щодо їх раціонального та еколого-економічного використання.

Ключові слова: сільськогосподарські угіддя, охорона земель.

Постановка проблеми

Перехід до ринкових важелів управління в сільському господарстві потребує постійного вдосконалення зе-

мельних відносин, зокрема, землеустрою, щоб формувалося стале землекористування, поліпшувалися структура земельного фонду та склад сільськогосподарських угідь.

Нині доводиться констатувати, що реформування земельних відносин та їх трансформація призвели до низької еколого-економічних проблем. Однією з них є неефективна і нестійка структура землекористування, обробіток земель, значне зниження ефективності сільськогосподарського виробництва в окремих районах, деградація, підвищення еродованості ґрунтового покриву тощо [1]. Виконані інститутом у 2012-2015 роках землевпорядні, ґрунтові, агрохімічні обстеження у 75 агроформуваннях області свідчать про проблеми та порушення пра-

вових, технологічних і соціальних аспектів у формуванні землекористувань, використанні сільськогосподарських угідь згідно з обліковими даними та попередніми матеріалами розпаювання, формування сівозмін та обліку орендованих земель. Маємо таку узагальнену картину: на території однієї сільської ради є по 3-4 орендарі, велика розпороченість орендованих ділянок, відсутність правових документів їх використання. Такий стан унеможливує правильне формування землекористування — загалом організацію території.

Оскільки угіддя в сільському господарстві є провідним, незамінним та лімітованим ресурсом, від якості його використання значною мірою залежить обсяг формування та ефективність використання інших ресурсів — трудових, матеріальних, фінансових. Наукова організація землеустрою для кожного землекористувача має бути обов'язковою. На сьогодні значна частина сільськогосподарських угідь втрачає свої властивості через природне заліснення та ерозію ґрунтів. Особливо це стосується тієї частини області, яка віднесена до зони полісся. Досі немає регіональних програм раціонального використання земель.

Проблема проведення постійного аналізу ефективності використання сільськогосподарських угідь, підвищення їх ефективності використання та охорони угідь залишається актуальною, а впровадження заходів, які б забезпечили екологічнобезпечне землекористування — на часі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Перелічені вище проблеми в різних аспектах і напрямах досліджували Д.С. Добряк у статті «Економічне стимулювання суб'єктів сільськогосподарського землекористування за діяльність, пов'язану з охороною

земель», О.П. Канаш у науковому дослідженні «Консервація деградованих і малопродуктивних земель як один з основних заходів щодо оптимізації землекористування», Г.Д. Гуцуляк, Ю.Г. Гуцуляк у публікації «Організація використання ріллі в новостворених сільськогосподарських формуваннях ринкового типу» та інші науковці. Однак питання сучасного стану та динаміки ефективності сільськогосподарського землекористування потребують подальшого вивчення.

Постановка завдання — визначити стан земельних ресурсів Чернігівщини, запропонувати шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів, які не зашкодять екології.

Виклад основного матеріалу

Сільськогосподарські угіддя — земельні ділянки, які систематично використовують для одержання сільськогосподарської (далі — с/г) продукції і поєднали ріллю, перелоги, багаторічні насадження, сіножаті та пасовища. Сільськогосподарські угіддя знаходяться у власності, оренді, постійному чи тимчасовому користуванні сільськогосподарських підприємств і громадян.

Вони розміщені в межах ґрунтово-кліматичних зон Полісся та Лісостепу, що обумовлює їх значну строкатість як по якості, так і по наявності ґрунтових відмінностей. За загальною природною характеристикою ці землі мають понижений рівень родючості. Експлікація ґрунтів сільськогосподарських угідь включає 253 ґрунтові відмінності, які об'єднують в 10 агро-виробничих груп. До основних типів ґрунтів орних земель Чернігівщини належать: дерново-підзолисті (31%); чорноземи типові, лучно-чорноземні й чорноземнолучні (35%); ясно-сірі та сірі опідзолені (16%); темно-сірі й чорноземи опідзолені (14%); дернові та інші типи ґрунтів (4%). За даними Головного управління Держзем-агентства у Чернігівській області земельний фонд Чернігівщини станом на 01.01.2014 р. становив 3190,3 тис. гектарів.

Структура земельного фонду (рис. 1) свідчить, що 2068,4 тис. га (64,8%) зайнято сільськогосподарськими угіддями, з них ріллі — 1353,3 тис. га (44,3%), перелогів — 38,5 тис. га (1,2%), багаторічних насаджень — 25,2 тис. га (0,8%), сіножатей — 328,1 тис. га (10,4%), пасовищ — 295,0 тис. га (9,3%). Ліси та інші лісовкриті площі становлять 713, тис. га (23,2%).

Інтенсивність природокористування земельними ресурсами

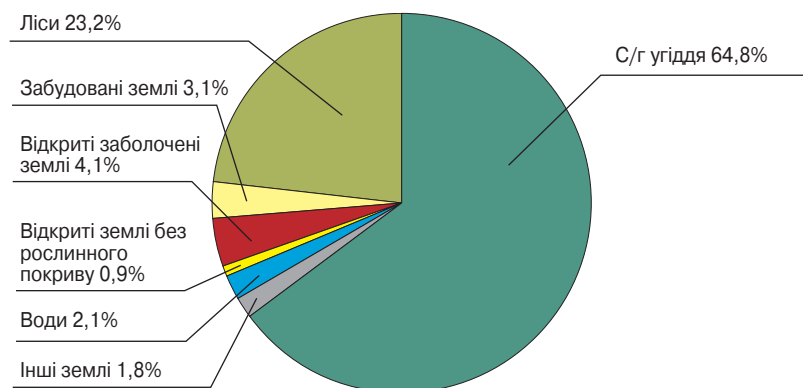

Рис. 1.
СТРУКТУРА ЗЕМЕЛЬНОГО ФОНДУ

значно різняться в розрізі ґрунтово-кліматичних і адміністративних районів. На території Чернігівської області основну частку займає інтенсивно оброблювана рілля.

Найраціональніше земельний фонд використовують у Варвинському, Бахмацькому, Срібнянському, Талалаївському, Прилуцькому, Бобровицькому та Ічнянському районах. На більшій території угідь сформовані проекти еколого-економічного обґрунтування та раціонального використання земель. Екологічно стійкими щодо інтенсивності використання є земельні ресурси Ріпкинського, Корюківського, Щорського, Козелецького, Семенівського та Коропецького районів. Тут у більшості господарств проведені обліково-графічні роботи щодо сформованих землекористувань.

Однак, потрібно зазначити, що тривале використання земельних ресурсів у сільському господарстві за останні десятиріччя зумовили стрімке ґрунтостомлення окремих ділянок (табл. 1). При цьому частка площ сільськогосподарських угідь з інтенсивним навантаженням продовжує стрімко збільшуватися через самозаліснення та використання с/г угідь не за призначенням. Відсоток зменшення ріллі в обробітку від облікової становить 23,5% — це у господарствах поліської зони, що досліджувалися.

Якщо порівняти основні агрохімічні показники, такі як ступінь кислотності ґрунтів, забезпеченість ґрунтів рухомим фосфором, обмінним калієм, то можна зазначити, що майже в усіх районах області знижується родючість ґрунтів, зростають площі кислих земель.

У межах орних земель кислі ґрунти займають площу 480 тис. га (39%), з них сильно кислих — 36 тис. га (3%), середньо кислих — 142 тис. га (12%). Підкислення ґрунтів відбувається в усіх районах — найбільш інтенсивно проходить

Таблиця 1.
ДИНАМІКА ЗМІНИ С/Г УГІДДЬ

Всього, тис.га	2011		2012		2013		2014		Охоплена земле-устроєм, %
	Всього, тис.га	Відсоток до загальної площі території, %	Всього, тис.га	Відсоток до загальної площі території, %	Всього, тис.га	Відсоток до загальної площі території, %	Всього, тис.га	Відсоток до загальної площі території, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
С/г угіддя, у т.ч.:	2107,7	64,8	2106,8	64,8	2105,7	64,8	2068,4	64,8	76,0
- рілля	1348,0	44,3	1341,1	44,3	1347,8	44,3	1353,3	44,3	82,0
- багаторічні насадження	25,0	0,8	25,1	0,8	25,1	0,8	25,2	0,8	15,0
- сіножаті	334,9	9,6	334,0	9,6	331,5	9,6	328,1	9,6	70,0
- пасовища	296,2	8,9	295,4	8,9	295,2	8,9	295,0	8,9	70,0

цей процес у Щорському, Городнянському, Сосницькому, Чернігівському, Прилуцькому, Корюківському, Семенівському районах, де площі кислих ґрунтів зросли на 12-20%. Загалом за останні 5 років відбулося збільшення площ кислих ґрунтів на 42 тис. га, внаслідок чого область недоотримує значну кількість продукції.

Чернігівщина посідає 5 місце за кількістю меліорованих земель, з яких майже 90% становлять с/г угіддя. Площі зрошуваних земель за останнє десятиріччя значно зменшилися.

На території Чернігівської області орієнтовна площа деградованих земель — 4,0 тис. га та 6,8 — тис. га малопродуктивних земель. З метою поліпшення стану деградованих та малопродуктивних сільськогосподарських угідь передбачається виведення їх із інтенсивного сільськогосподарського виробництва шляхом консервації. За останні два роки в області виконані роботи по консервації земель шляхом заліснення — обсяг становить 23% площ. Як правило, такі роботи проводяться без складання схем раціонального використання земель. Нині розробку проектів консервації малопродуктивних та деградованих земель необхідно проводити лише в комплексі з проведенням детально-ґрунтових обстежень, використанням ма-

теріалів агрохімічної паспортизації.

Сфера раціонального використання та охорони земель також потребує вирішення проблеми, що стосується високого рівня заліснення сільськогосподарських угідь. Рівень впливу агрогосподарського і техногенного навантаження на земельну територію свідчить про відсутність чіткого взаємозв'язку між рівнем обліку земель та виходом валової продукції сільського господарства на одиницю сільськогосподарських угідь. Таким чином, облікові дані щодо розораності угідь та їх стан аж ніяк не впливають на збільшення виробництва сільськогосподарської продукції. Водночас шкода від розорювання великих земельних масивів очевидна як в екологічному аспекті, так і в економічному, адже витрати на збільшення посівних площ не дають очікуваних результатів.

Оптимальне розміщення посівів с/г культур потрібно здійснювати з урахуванням екологічної придатності земель для відповідних культур. За розміром площ придатних земель для вирощування різних культур можна визначити оптимальну частку їх посівів, яка розраховується за формулою:

$$V_{on} = \frac{V \cdot P_{np}}{P_{заг}}$$

- де
- V_{on} — оптимальна частка посівів культури на визначуваній території, %;
- V — частка посівів культури, рекомендована для відповідної зони, %;
- P_{np} — площа екологічно придатних земель на загальній території вирощування відповідної культури, %;
- $P_{заг}$ — загальна площа екологічно придатних земель для вирощування відповідної культури вищестоящого рівня, % [3].

Це, в свою чергу, дасть можливість зменшити загрозливий рівень розораності с/г угідь та поліпшити рівень їх охорони від руйнування, облік.

Одним із актуальних питань є будівництво нових та реконструкція існуючих протиерозійних гідротехнічних споруд (водозатримуючі вали), яких в області налічується близько 450 погонних кілометрів. Останнім часом протиерозійними спорудами майже ніхто не цікавиться.

Важливим фактором у підвищенні родючості ґрунтів області є хімічна меліорація.

Внаслідок Чорнобильської катастрофи Чернігівщина зазнала значного радіоактивного забруднення. Для подолання негативних наслідків радіоактивного забруднення потрібно провести уточнююче радіологічне обстеження сільськогосподарських угідь третьої зони на площі 5,3 тис. га [4].

Одним з найефективніших ресурсних засобів сталого, високоефективного й конкурентноспроможного виробництва, підтримання родючості ґрунтів на оптимальному рівні є застосування мінеральних добрив. Хоча розрахунки науково-обґрунтованої потреби в мінеральних добривах та співвідношення її з реально можливим обсягом внесення показали, що жодний з районів не спроможний сьогодні забезпечити повернення до ґрунту тієї кількості елементів живлення, яка винесена урожаєм.

Узабезпеченні раціонального використання і охорони земельних ресурсів, крім державного управління, суттєву роль відіграє внутрігосподарське управління, що здійснюється конкретними суб'єктами права на землю — власниками земельних ділянок і землекористувачами, обов'язком яких є забезпечення раціонального використання і

охорони земель під час господарської діяльності.

Проведення перелічених вище заходів для поліпшення земель є обумовлюючим фактором значного підвищення продуктивності ґрунтів.

ВИСНОВОК

Основними завданнями екологічно безпечною та раціонального землекористування є:

- еколого-економічне обґрунтування використання сільськогосподарських земель шляхом землеустрою;
- відтворення родючості земель;
- удосконалення структури сільськогосподарських угідь;
- оптимізація структури посівних площ;
- здійснення консервації деградованих та техногенно забруднених земель;
- впровадження екологічно орієнтованих методів сільськогосподарського виробництва.

З огляду на викладене, вдосконалення потребує економіко-правовий механізм стимулювання раціонального використання та охорони земель на основі впровадження партнерських відносин між державними, регіональними органами влади, власниками землі та землекористувачами.

Література

1. Богіра М.С. Землекористування в ринкових умовах: еколого-економічний аспект: монографія / М. С. Богіра. — Львів: Львівський національний аграрний університет, 2008.
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України. — 2002.
3. Гуцуляк Ю. Г. Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки / Ю. Г. Гуцуляк. — Чернівці: Прут, 2001.
4. Державна програма розвитку земельних відносин в Україні на 2006-2015 роки (проект) // Землеустрій і кадастр. — 2006.

РЕСУРСЫ ПОЧВ ЧЕРНИГОВЩИНЫ, ИХ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ОХРАНА

Наровлянская А. Ю.

В статье рассматривается специфика управления земельными ресурсами различных форм собственности в агропромышленном секторе экономики Черниговской области, а так же пути применения землеустроительных механизмов управления для улучшения экономической эффективности сельскохозяйственных угодий.

Даны предложения по их рациональному и эколого-экономическому использованию.

Ключевые слова: сельскохозяйственные угодья, охрана земель.

* * *

Наровлянская Александра Юрьевна, аспирантка, Черниговский национальный технологический университет, тел. 0939-900-10-13, e-mail: narovlyanskaya1991@gmail.com.

CHERNIHIV'S REGION, SOIL RESOURCES THEIR USE AND PROTECTION

Narovlyanskaya A.

This article discusses the specifics of Land Management of different ownership in the agricultural sector Chernihiv region and ways to use land planning management mechanisms to improve the economic efficiency of farmland.

Proposals for their rational and economic use.

Keywords: agricultural land, land protection.

* * *

Narovlyanskaya Aleksandra, postgraduate, CHNUT.